

YABAN KOMŞU

Mülteci ve Yerli Karşılaşmalarının Etnografisi

ÖZGE SARIALIOĞLU

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayınlayıcısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Yaban Komşu

Mülteci ve Yerli Karşılaşmalarının Etnografisi

Yazar: Özge Sarıalioğlu

Editör: Ertan Akkaş

Kapak ve Sayfa Düzeni: Buse Dilara Dirim

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

2024 Nisan, Ankara

ISBN No: 978-625-6586-14-7

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

Baskı:

Repro Bir Matbaacılık Kağ. Rekl. Tasarım Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 47381

İvedik OSB Matbaacılar Sitesi 1514. Cad.

No: 23-25 Yenimahalle/ANKARA

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	7
SUNUŞ: KOMŞUNUN YABANI, KOMŞUNUN YAMANI.....	9
KISALTMALAR	13
1. BÖLÜM: GİRİŞ.....	15
1.1. Metodoloji.....	19
1.2. Araştırmacının Konumu: İçerideki ve Dışarıdaki Arasındaki Melez Konular	23
2. BÖLÜM: GÜNDELİK HAYATTA ÖTEKİ İLE İLİŞKİ	29
2.1. Zorunlu Göç Deneyimi: Ev ve Ötesi.....	30
2.2. Ötekinin İnşası: Suriyeli Kimliğinin Yeniden Üretimi.....	36
2.3. Ötekilik Taktikleri Olarak Ötekiliğin Kabulü/Reddi Aralığı	48
2.4. Ötekilik İlişkinin Aynadaki Yansımaları: Arzular, Ket Vurulmuşluklar ve Yüzleşmeler.....	59
2.4.1. Görsel Rejim: Bedenin Görünümlerini ve Bakışı Yeniden Düşünmek .	61
2.4.2. Dilin Simgesel Anlamları ve Kullanımları	72
2.4.3. Duygulanımlar: Ötekine Yöneltilen Duygular ve Kırılganlık.....	78
3. BÖLÜM: KENT, MEKÂN, GÜNDELİK HAYAT	87
3.1. Esenler'in Tarihsel Gelişimi: Bir İç Göç Hikâyesi	88
3.2. Suriyeli Mültecilerin Esenler'deki Varoluşları.....	93
3.3. Farklı Mekânlarda Çoklu Karşılaşma Halleri: Esenler	96
3.3.1. Karşılaşmalarda Ortaya Çıkan Kentsel/Mekânsal Gerilimler	97
3.3.2. Suriyeli ve Yerli Etkileşim Düzlemleri: Temas Alanları ve Örtük Alışverişler.....	112
4. BÖLÜM: ENFORMEL EKONOMİLER: BİR OLUŞ VE KARŞI KARŞIYA KALIŞ DENEYİMİ	121
4.1. Bir Mücadele Alanı Olarak Enformel Hazır Giyim Sektörü	122
4.1.1. Enformel Hazır Giyim Sektörünün Temel Bileşenleri: Yarın Gel Başla!.....	122
4.1.2. Esenler'deki Merdivenaltı Atölyelerin Özellikleri	128
4.1.3. Alanda Suriyeli Olmanın Çerçevesi: Enformel Oluş	132
4.1.4. Sektörün Bir Alan Olarak Kurulması	135

4.2. Alan Mücadelesi: Çatışma, Pazarlık, Ortaklık, Direniş.....	139
4.2.1. Merdivenaltı Atölyelerde Çoklu Karşılaşmalar: Suriyeli İşçilerin Alana Giriş Mücadelesi	141
4.2.2. Merdiven Altı Konfeksiyon Atölyesinde Gündelik Hayat: Pazarlıklar, Dedikodular, Direnişler.....	151
5. BÖLÜM: SONUÇ.....	161
KAYNAKÇA	167

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, 2012 yılına kadar aralıklarla çalıştığım Esenler'deki bir konfeksiyon atölyesine, 2019 yılında yaptığım bir ziyaret sırasında Suriyeli mülteci ve yerli işçilerle karşılaşmamla gelişen bir sürecin ürünüdür. Bu karşılaşma sonrası Esenler'de yaşayan Suriyelilerin bir kısmını yakından tanıma, onların mekanla, işle, yaşamla ve diğerleriyle ilişkilenmelerine tanık olma fırsatı buldum. Benzer şekilde Esenler'de yaşayan yerlilerin değişen/dönüşen -halen hayatımın bir parçası olan- dünyasını soruşturabilme imkânı yakaladım. Göçle, mekanla ve kültürle olan ilişkim 2021 yılında başka bir bağlama taşınarak araştırma yolculuğum İsveç'e kadar uzandı ve bu deneyim araştırmanın güçlenmesine katkı sağladı. Tüm bu süreçte çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olan tüm katılımcılara, onlar şahsında Aden ve Amine'ye şükranlarımı sunuyorum. Bu çalışmayı mümkün kılan şey karşılaşmalarımız sırasında ortaya çıkan tanıklıklar, duygudaşlıklar ve katılımcıların emeğidir.

Bu çalışmanın tamamlanmasında sayısız insanın katkısı oldu. Öncelikle, Metin KILIÇ'a doktora eğitimim boyunca verdiği tüm desteklerden dolayı teşekkür ederim. Yazım sürecinin her aşamasında yanımda olan, bu çalışmayı en az benim kadar sahiplenen, bu uzun soluklu yolculukta yollarımızın keşşimesinden mutluluk duyduğum Ali ERGUR'a içtenlikle teşekkür ederim. Bununla beraber çalışmamdaki eksiklikleri görerek boşlukları doldurmama katkı sağlayan, yorumlarıyla çalışmamı ileri taşıyan Kezban ÇELİK, Emel COŞKUN, Saniye DEDEOĞLU, Hamdi ÖZDİŞ ve Cihan ERTAN'a, değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim. Bu sancılı süreçte her an yanımda olan, beni sorgulamadan destekleyen Oğulcan ÖZARSLAN'a ve dostum Elif ŞAKAR'a teşekkür ederim.

Bu çalışmayı finansal olarak destekleyen Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (DÜBAP, 2021.05.06.1151) ve Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'na (TÜBİTAK, 2214-a Yurt Dışı Doktora Sırası Burs Programı, 1059B141900683) teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmayı yaşamıyla bana dirençli olmayı öğreten, kendisi de bir konfeksiyon emekçisi olan anneme, kız kardeşime ve onların şahsında bütün konfeksiyon emekçilerine ithaf ediyorum.

SUNUŞ

KOMŞUNUN YABANI, KOMŞUNUN YAMANI

Anadolu toprakları yüzyıllar boyunca göç hareketlerine sahne olmuştur. Bu göçler, çoğu zaman ya görece kısıtlı bir nüfusla sınırlı kalmış ya belli bir siyasî bağlamın sonucu olarak kısa süreli olmuştur. Bazen, Anadolu'nun ilk imparatorluğu olan Hitit devletini âniden yıkan *deniz kavimleri* dalgası gibi kitlesel istila nitelikli olabilen göçler, bazen Türkler'in batıya doğru olan yürüyüşleri gibi yüzyıllara yayılan karakterde tezahür etmiştir. Anadolu'nun göç alan ve veren bir toprak parçası olması, kuşkusuz öncelikle onun coğrafi konumuyla ilgilidir. Asya'nın Avrupa kıtasına bağlandığı, Afrika ve Orta Doğu'nun kuzeye doğru çıkış güzergâhı olan Anadolu, aynı zamanda denizler arasında çok kritik önemi haiz bir bağlantı oluşturur. Doğu Akdeniz gibi, tarihte olduğu kadar günümüz dünyasında da üst düzeyde jeo-stratejik konum işgal eden, ekonomik harekete sahne olan, sert güç mücadelelerine, hatta küresel hegemonya gerilimlerine mecra olan bir alan oluşturur. Bu açıdan bakıldığında, eski dünyanın güç dengeleri çok değişmiş, siyasî mücadele alanları çeşitlenmiş, yeryüzünün tamamı mücadele denklemine dâhil olmuş olsa bile, eski çağların merkezi Doğu Akdeniz havzası, hâlâ *dünyanın ortası* (Meso-gios, Μεσόγειος, Méditerranée, Mediterranean) olma niteliğini korumaktadır. Doğu Akdeniz havzası, yalnızca siyasî, jeo-politik, ekonomik bir önem arz etmekle kalmaz, kültür karışımları ve insan karşılaşmalarının da en yoğun yaşandığı yerlerin başında gelir. Göç hareketlerinin birden fazla nedeni vardır. Savaşların tetiklediği huzursuzluk ve güvensizlik ortamının, toplum hayatını olanaksız kılması, geniş bir topluluğun, daha güvenli olduğuna inandığı bölgelere doğru bir göç hareketini başlatır. Bu tür göçler çoğunlukla âni ve kitlesel özellik taşırlar. Nitekim, 2011 yılından itibaren Suriye topraklarında başlayan çatışma ve güvensizlik hâli, sayıları milyonları bulan insanın kısa sürede göçmen hâline gelmesine ve çevre devletlerin topraklarına sığınmak amacıyla yer değiştirmek zorunda kalmalarına neden olmuştur. Suriye iç savaşının yerinden ettiği insan kitlesi için birincil nitelikteki hedeflerden biri komşu Ürdün'se diğeri kuşkusuz kuzey komşu Türkiye olmuştur. Özellikle bu iki devlet, çatışmadan kaçan milyonlarca Suriyeli'nin sığınma adresi hâline gelmiştir. Türkiye, Avrupa kıtasına hem fizikî hem siyasî hem kültürel bağlantısı nedeniyle milyonlarca Suriyeli'nin öncelikli tercihi olmuştur. Kısa sürede büyük kitlelerin bir devletin toprakları içinde sığınmacı konumunda barındırılma konusu-

nun, kısa sürede önemli toplumsal uyumsuzluklara, oradan da siyasî çatışmalara yol açmaması beklenemez. Nitekim, Türkiye'nin kabul ettiği Suriyeli sığınmacılar konusu da hızla bir siyasî tartışma konusu hâline gelmiştir. Diğer yandan, konunun olgusal bir gerçekliği olarak demografik denge sorunu Türkiye'nin gündemini işgal etmektedir. Ancak göçün, bu makro nitelikli sorunların yanı sıra, mikro ölçekte göz ardı edilemeyecek insanî bir boyutu vardır. Gündelik hayatın yapılanmış sıradanlığı içinde, göçmenlerin hayata tutunma çabaları ile onların barınmaya çalıştıkları çevrede daha önceden yerleşmiş olanların sosyo-sistemleri arasında aşamalı olarak belirsizlik, uyumsuzluk, sürtüşme ve çatışma çıkması kaçınılmazdır. Ancak insan ilişkisinin olduğu her yer ve zamanda, en karşıt özelliklere sahip toplulukların bile kısa sürede ekonomik ve kültürel ilişkiler kurduğu da sayısız tarihsel örnekle kanıtlanabilecek bir olgu olarak not edilmelidir. İnsanın insanla karşılaşması, temel amacın öldürmek ve ölmek olduğu savaş gibi en şiddetli bir durumda bile, önce nesne, ardından dil, anlam, simge alış-verişleri sonucunu kaçınılmaz olarak dönüşüm getirir. Haçlı seferlerindeki teknoloji transferinden, Gelibolu'da beş metre mesafeli siperler arasındaki temel gereksinim mallarının değişimine, hatta karşı tarafın türkülerini ister istemez dinlemeye, Türk kazanlarından yayılan çorba kokusunun, konserveye mahkûm Yeni Zelandalılar'ın burnuna değmesine, akıl almaz sayıda zayıat verilen 19 Mayıs 1915 taarruzundan sonra, ölü ve yaralıları tahliye amaçlı kısa süreli ateşkes sırasında konuşup şakalaşmaya kadar çeşitli örnekleri olan insan karşılaşmalarının bu çelişkili özelliği, yakın zamanda Türkiye'deki sığınmacı nüfusla yerli Türkler'in ilişkisinde de çarpıcı biçimde kendini göstermektedir.

Başta Suriyeliler olmak üzere, Türkiye'nin 2010 ve 2020'li yıllarına damga vuran mülteci olgusu, göç sosyolojisi kapsamında sayısız araştırmaya konu olmuştur. Bu araştırmaların bazıları, göç olgusunun dikkatlerden kaçan özelliklerini keşfetmekte, alana hem bilimsel anlamda nitelikli hem insanî anlamda yapıcı çözümler sunmaktadır. Ancak maalesef, göç araştırmalarının çoğunluğu, aynı kalıp yargıları, aynı kuramsal referansları, aynı söylem biçimlerini tekrar ederek, toplumsal sorunlara çözüm olma niteliğinden uzak sığ girişimler olarak kalmaktadır. Bu durumun önemli başlıca nedeni, konunun çoğu zaman salt kültüralist bir boyutta incelenmeye çalışılması, bu yanlış iliklenmiş düğmeden hareketle kültürel kalıpyargılar yeniden üretilerek incelenmeye çalışılmasıdır. Üstelik, bu tür yaklaşımlar, dolaylı olarak siyasî bir tutumla, göç olgusunun gerçekliğini ak-kara ikiliğinde, yapay bir ideolojik kutuplaşma olarak ifade etmektedirler. Böylece mülteci-yerli gerilimlerinin gündelik hayattaki tezahürlerini en kolay ve kestirme yoldan "ırkçılık", "linç kültürü", "yabancı düşmanlığı" vb. olarak damgalayarak hem indirgenmiş önyargı hem *çeviri zihniyet* ürünü olarak ifade etmekte beis görmemektedirler. Bu, zihniyet dünyasında yalnızca birkaç ithal kavramsal aletinden başka bir donanımı ol-

mayan yaklaşım sahipleri, kolaycı şablonlarla göç sosyolojisi alanında bir çeşit düşünsel hegemonya tesis etmektedirler. Böylece, neoliberal iktisadın, onun kültür çevresi olan kültüralist sapmanın ideolojik çerçevesi, “eleştirel yaklaşım” adı altında sürekli yeniden üretilmekte, bizatihi o göçlerin nedeni olan küresel kapitalizmin çalışma mantığı, onun siyasî matrisi olan emperyalizmin sinsi stratejisi sistemli olarak göz ardı edilmektedir. Oysa göz olgusunun yol açtığı toplumsal sorunlar, sınıf mücadelesi değişkeni denkleme dâhil edilmeden anlaşılabilir. Nitekim, kültüralist sapmanın salt kültür temelli şablonlarla indirgemeye, topluluklara handiyse genetik özellikler atfetmeye çalıştığı mülteci-yerli çatışmaları, *temelde bir toplumsal sınıf sorunudur*. Ekonomik etkisi, üretim ilişkilerinin diyalektiğini, göç sahnesindeki aktörlerin *mülteci* ya da *yerli* konumlarının hangi toplumsal sınıf mücadelesi içinde yer aldığını, her iki tarafın da küresel kapitalizm içinde hangi kader ortaklıklarını paylaştıklarını dikkate almadan, sahici anlamda bir *göç sosyolojisi* yapılmış olmaz. Üstelik, mülteci-yerli karşılaşmaları hem ekonomik hem kültürel düzeylerde yalnızca çatışma, dışlama, nefret, hınc gibi olgu ve duygular kapsamında ele alınamaz; insan temasının olduğu her yerde yalnızca çatışma değil, çatışma-bütünleşme ikiliği vardır. Özge Sarılioğlu’nun İstanbul’un Suriyeli göçünden önce de hareketli bir göç sahnesi olan Esenler semtinde yürüttüğü çalışmanın önemi bu aşamada belirginleşiyor. Sarılioğlu, titiz bir şekilde yürüttüğü çalışmasını tam bir *araştırma emeği* olarak sunuyor. Genç araştırmacı, Esenler örneğinden yola çıkarak, onu aşan bir genel mülteci-yerli etkileşiminin kuramsal ipuçlarını özenle tasnif ediyor. *Yaban Komşu* kitabı, mülteci topluluğuyla yerli nüfusun, doğal olarak önyargılarla mâlûl zihniyet dünyasını sergilemekle yetinmiyor; hele buradan hareket ederek kültüralist bir çıkmaza girmeyi kesin bir şekilde reddediyor. Bunun yerine, başlangıçtaki dışlama-çatışma-şeytanileştirme yaklaşımının, zamanla, kısmen de olsa, nasıl anlam ve duygu alış-verişlerine dönüşebildiğini ustalıkla gösteriyor. Ancak, bu kez olumsuzlayıcı kültüralizm-den kaçıp olumlayıcı olana savrulma tuzağına düşmüyor. Bütün bu tedricen gelişen temkinli etkileşimlerin hem sınırlarını gösteriyor hem ekonomik bir bağlam içinde oluştuğunu hatırlatıyor. Böylece, okurun, mülteci ve yerli rollerinin diyalektiğini fark etmesini, fondaki ekonomi olmadan soyut bir *ırkçılık* ya da hayal mahsulü bir *sevgi ve dostluk çemberinin* oluşmayacağını da dengeli bir üslûpla kanıtıyor.

Sosyoloji bilimi, kuşkusuz göç hareketlerinin temelindeki makro siyasî değişkenleri dikkate almak zorundadır; ancak asıl odaklandığı alan insan ilişkileri ve bunların zaman içinde ördüğü yeni kültür bileşimleri olmalıdır. Nitekim, Özge Sarılioğlu’nun *Yaban Komşu: Mülteci-Yerli Karşılaşmalarının Etnografisi* başlıklı kitabı, tam toplumbilimciden beklenen, gündelik siyasetin yükünden sıyrılmış, soğukkanlı bir bakış benimseyen, gerçekliği titizlikle çözümlemeye girişen türde bir çalışmanın ürünü olarak okuyucusuyla buluşuyor.

Yaban Komşu, aynı zamanda, kolaycı şablonları tekrar etmeyi göçün sosyolojisini yapmak zanneden sığ ve ithal zihniyete verilmiş, bilimsel gradosu yüksek bir yanıt olarak kabul edilmelidir. *Yaban Komşu*, araştırma emeğine nasıl saygı duymamız gerektiğini, sahici toplumbilimcinin, temelsiz savları tekrar eden değil, toplumsal gerçekliğin derinlerine dalıp nadir incileri çıkarmaya cüret eden emekçi olduğunu kanıtıyor. Yaban komşunun, aynı zamanda yaman komşu olduğunu gösteren Özge Sarıalioğlu'nu parlak bir genç meslektaşım olarak saygıyla selamlıyorum.

Ali Ergur

KISALTMALAR

GK	: Geçici Koruma
GKY	: Geçici Koruma Yönetmelięi
GKÇİY	: Geçici Korunanların alışma İzinlerine Dair Yönetmelik
İKGV	: İnsan Kaynağını Geliřtirme Vakfı
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu